

НЕОПРЕДЕЛЕНОСТ И ВРЕМЕ - ФАКТОРИ НА КОМАНДВАНЕТО И УПРАВЛЕНИЕТО НА СИЛИТЕ

Недко Ив. Димитров

Висше военноморско училище “Н. Й. Вапцаров”

*“Командването и управлението на силите са като две различни неща...
Вярвам, че този, който контролира по-изкъсо подчинените си, има по-малко
бойни способности, че колкото един командир е по-способен в командването,
толкова по-малко контрол той прилага.”*

Ген. лейт. Ърнест Чийтъм

Анотация: Тъй като се наблюдава едно неразбиране на разликата между командването и управлението, тук се представя поглед към тези две понятия, разглеждащ ги като процес и система. Това дава възможност за анализ на същността, взаимодействията и резултатите. На тази основа създаването на ефективно командване и управление зависи основно от отчитането и съобразяването с факторите “неопределеност” и “време”. Следователно, вземането от командира на адекватни решения и успешното насочване на силите за изпълнението на задачите е в основата на ефективното използване на силите и ресурсите. Ретроспективният и ситуационният анализ са подкрепени с примери.

Още от времето на платноходните кораби командването и управлението на силите са били централен момент в морските действия. Преминавайки през пълния спектър на операциите - от мирни, през операции различни от война, до бойните – те са смисъла на въздействието върху собствените сили и налагане на своята воля върху опонента. Командването и управлението позволяват на командира да изясни обстановката в зоната на операцията, да избере вариант на действие, да отдаде разпореждания и заповеди, да контролира действията на силите и да оцени резултатите. Това е основният инструмент, който той използва, за да се справи с безредието и неопределеността на военните действия. Без него са невъзможни организирани бойни операции. Всъщност за постигане на по-голяма мобилност и бойна мощ командването и управлението нямат заместител - това е ключът за използването на възможностите в решителните време и място за постигане на успех във военните действия.

В сърцевината на ефективното командване и управление на силите е целия личен състав - от най-старшия командир до редовия матрос. Всеки командир организира своите подчинени, за да улесни планирането и изпълнението на възложените задачи. Той използва системата за командване и управление за да добива, обработва, разпространява и защитава информацията, необходима за изясняване на обстановката, да взема решения и да координира действията на силите за достигане на целите. Целият процес на командване и управление се поддържа от информацията. За да може командирът да използва процеса на командване и управление с максимална ефективност, той трябва по-добре и по-бързо от своя опонент да добива и използва информацията. Командирът, който взема решения и ги осъществява по-бързо от своя противник, /т.е. извършва операцията в рамките на управленския цикъл на противника/ увеличава относително темпа на действията и създава предпоставки за изява на възможностите на собствените сили, изразяващи се в маньовър и огнево въздействие. Именно това своевременно създадено предимство в относителна бойна мощ може да се окаже решаващо за изхода на предприетите действия.

Революционният напредък в технологиите за наблюдение, комуникация, обработване на информацията и оръжейните системи са увеличили значително скоростта и обхвата на операциите. Съвременните бойни действия се развиват в много по-широко пространство, характеризират се с бързи, едновременни и решителни действия във всички измерения - въздух, суша, море, под водата, във времето и електромагнитния спектър. Военноморските сили действат с нарастваща скорост, прецизност и ефективност, концентрирайки огневата си мощ срещу противниковите критични уязвимости. Сложността на бойните действия нараства драстично, поставяйки все по-високи изисквания към способността за командване и управление на силите. Например, през 1805г. в битката при Трафалгар, адмирал Нелсън управлява маневрите на Британския флот, използвайки единствено три сигнала, подадени с флагове. В контраст на това, по време на операция “Пустинна буря” (200 години по-късно) командването на ген. Шварцкопф провежда повече от 700 000 телефонни разговора и 152 000 радио сеанса на ден за да координира действията на коалиционните сили, разположени в голямата част от югозападна Азия. Въпреки това, независимо от мащаба на промените в технологиите на командването и управлението на силите, правилата на управление, използвани от адм. Нелсън, за постигане доминираща роля в световния океан от кралския английски флот, продължават да ръководят и днес командирите от военните флоти.

Командването и управлението на силите е *“упражняване на властта от командира и направляване на подчинените и придадени сили за изпълнение на мисията. Командването и управлението функционират чрез организиране на персонал, оборудване, комуникации, инфраструктура и процедури, ангажирани от командира в планирането, направляването, координирането и управлението на силите и действията в изпълнение на мисията”* [2]. Командването и управлението, следователно, се разглеждат едновременно като процес и система, чрез които командирът решава какво трябва да бъде предвидено и изпълнено, за да могат да се осъществят неговите решения. Съгласно определението, процесът на командване и управление включва *“планирането, ръководството, координирането, и управлението на силите и действията”*, докато системата на командването и управлението включва *“персонала, оборудването, комуникациите, инфраструктурата и процедурите, ангажирани от командира”*. Самият командир се явява общата, свързваща част между процеса и системата.

За да се илюстрира тяхната функция във военните действия, командването и управлението могат да бъдат сравнени с функционирането на централната нервна система в човешко тяло. Сензорните нерви откриват какво се случва вътре в тялото и извън него и изпращат тази информация в мозъка. Той тълкува усещанията, сравнява съществуващата обстановка с желаната, решава какви действия да бъдат предприети и изпраща чрез нервите подходящи инструкции на мускулите. В тази аналогия командирът е съзнателния мозък на военното тяло, а командването и управлението са системата от нерви, които пренасят информацията до него от сензорите (информация от подразделенията и органите за разузнаване) и препредават инструкциите му на мускулите (военните части, които ще изпълняват плана). В човешкото тяло има също така и подсъзнателна част на мозъка, която контролира обичайните функции и неволни реакции, като например дишането и рефлексите. Съгласно аналогията, тази подсъзнателна част на мозъка се приравнява на мрежата от подчинени командири, които изпълняват широк спектър задачи в рамките на техните делегирани права и задължения (собствена инициатива без необходимост от консултиране с командира за подробни инструкции). Докато съзнателният мозък (командира) поставя крайните цели и насоките, подсъзнателният мозък (подчинените командири и сили) наблюдава и регулира конкретните действия.

Като процес и система едновременно, командването и управлението осигуряват проникване в същината на военните проблеми. Това подпомага изясняването на противниковите възможности, намерения и уязвимости. Също така чрез тях се разкрива състоянието на собствените сили, обстановката, включително собствените уязвимости. Впоследствие това осигурява изграждането на визия за необходимостта какво да се изпълни, за определяне адекватните и значими цели и

адаптирането им към промените в обстановката. И още по-важно, те подпомагат командира да планира подходящи действия за постигане на целите и да фокусира и адаптира усилията, насочени за мощно и ефективно въздействие върху подчинените сили. Те също така осигуряват защита на собствените намерения и планове от разкриване от страна на противника. Тъй като бързината на действията също така се явява оръжие, те ни позволяват да се създаде висок темп в операцията. В резюме, ефективното командване и управление позволява на командира да взема адекватни решения и успешно да насочва силите за изпълнението им.

Главният елемент на командването и управлението на силите е **командването**. То е съвкупност от власт, задължения и отговорности. Формално дефинирано, това е *“властта, която командирът законно упражнява върху подчинените по силата на служебното си положение или е упълномощен за това. Командването включва властта и отговорността за ефективното използване на разполагаемите ресурси и за планиране на работата, организиране, ръководство, координиране и контролиране на подчинените сили за изпълнение на възложената задача. То включва също отговорности за здравето, осигуряването, духа и дисциплина на подчинения личен състав”* [2].

Фокусът на командването и управлението е **командира**. Командирът управлява процеса на командване и управление, има задължението за достигане резултата и отговорността за успеха на мисията. Командирът упражнява властта чрез организация от подчинени командири, които използват подадената информация за вземане на решения и координиране на подчинения личен състав и ресурси за изпълнение на общите цели на мисията. Командирът е свързан с неговите подчинени командири чрез системата за командване и управление, която събира, обработва, разпределя и защитава информацията. Командирите използват информацията за осигуряване на процеса на вземане на решение и да разширяват, чрез подчинените командири, господството на силите над опонента. Въпреки днешната сложна инфраструктура на системите и технологиите, командването е дълбоко човешка дейност.

Командирът получава своята власт от два източника - служебен и личен. Служебната власт се основава на ранга или длъжността и се урежда със законите, правилниците и уставите. Личният авторитет се базира на обаянието и таланта, произтичащи от опита, репутацията, характера и личния пример. Задълженията и отговорностите за резултатите са естествени последици на властта. Където има власт, там трябва да има също и задължения и отговорности. Обратно, когато човек има вменени отговорности за постигане на определени резултати, той трябва да има властта да инициира действия, необходими за постигане на тези резултати. За да бъде по-ефективна, властта на командира трябва да включва и двата типа - лична и служебна. Докато властта може да бъде делегирана, задълженията и отговорностите не могат да се делегират.

В течение на цялата история, отличителен белег на командването на силите на море е бил явната, неоспорима власт на командира на кораба. Така командирите на морските походи в началото на 19 век упражняват своята власт на основата на авторитета, като опитни моряци. Тъй като военноморските сили традиционно са действували самостоятелно и на големи разстояния от базите, то командването на военноморските действия е било - по необходимост - децентрализирано. Преди появяването на радиовръзките, морските командири са били относително самостоятелни, без възможност за получаване на насоки от старшия началник на брега или да упражняват контрол върху всички кораби и сили отвъд видимия хоризонт. Тези характеристики на морските действия изискват старшия началник да изложи ясно своите намерения и да се убеди, че командирите на подчинените кораби и бреговите сили и средства ще действуват съгласно неговия замисъл. Въоръжени с разбирането за намеренията на старшия началник, от подчинените командири се е очаквало да ръководят широк диапазон от операции, основавайки се на тяхна собствена инициатива. Този стил на командване е бил трайна характеристика на морските действия и продължава да отличава начина, по който морските командири упражняват командването и управлението на силите днес.

Вторият елемент на командването и управлението на силите е **управлението**. То е средството,

чрез което командирът ръководи провеждащите се действия. Командирът управлява чрез вземане на решения относно това, което трябва да се изпълни и упражнявайки властта - подтиква и направлява подчинените да предприемат необходимите действия за постигане на целите. Той управлява чрез наблюдение и повлияване върху процесите, протичащи за изпълнение на поставените задачи. Съществен елемент на управлението е обратната връзка. Тя позволява на командира да наблюдава събитията, да адаптира действията според промените в обстановката, да коригира разпределението на ресурсите и да синхронизира усилията на подчинените сили и средства. Управлението може да се класифицира в широк диапазон – от управление на широко мащабна операция (от командващия на операцията) до специфично, процедурно управление на отделена оръжейна система. Обикновено си представяме управлението като процес, който се упражнява като се предприемат действията на силите, но той може да се появи и по-рано. Например, добре изготвеният план се основава на прецизна оценка на обстановката, ясно посочва какво е необходимо да бъде извършено и защо, определя вида и начина на управление на силите. В същия смисъл, подбраният с необходимото образование личен състав, ефективно подготвен и трениран, прави управлението по-надеждно, така че подчинените сили да предприемат съответстващите бойни действия, осигурявайки своевременно управлението. Намеренията на командира, изразени ясно преди началото на бойните действия, също проявяват и определят управлението по време на бойните действия.

Управлението трябва понякога да бъде направляващо, но командирите обикновено се стараят да използват по-малко ограничителни форми на управление – стремежът към сътрудничество вместо силови методи помага да се избегне задушаването на инициативата от страна на подчинените командири. Инициативата е решителния фактор за успеха при стратегията на маневрените действия, които се характеризират с високия темп, създаван, когато командирите от най-ниските нива са свободни да определят и използват уязвимостите на опонента такива, каквито те се проявяват по време на тактическите действия.

Във военноморските сили инициативата се използва за да се очертаят и, където е възможно, да се използват внезапните промени в районите на действие. Ако е създадена дезорганизация и хаотичност в бойните действия, командирът трябва да балансира неговото желание да дирижира събитията с разбирането, че успехът изисква осигуряване на свобода за действие на подчинените сили.

Командирът наблюдава и ръководи действията на своите сили чрез системата за командване и управление, която предава неговите заповеди и разпореждания посредством командната верига. *Системата за командване и управление обхваща апаратурата, оборудването, комуникациите, процедурите и основния личен състав за планиране, координиране и управление действията на своите сили, съобразно мисиите и задачите.* Такова единство на хора, доктрини, технологии и информация позволява на командира да се запознае напълно с обстановката, да вземе решение чрез разработване на варианти за действие и да ръководи изпълнението му чрез създаване на планове и издаване на заповеди. Тук се използва понятието “система” в негово най-широко значение. Това означава, че системата за командване и управление обхваща не само оборудването и технологията, които поддържат процеса на командване и управление, но също така лидерството, обучението, организацията и процедурите, които го ръководят. По такъв начин, командирът е съставна част на системата за командване и управление, а не само неин потребител.

Изграждането на ефективни командване и управление на силите се определя от два основни фактора, които дефинират средата за командване и управление на силите във всяка една операция - *неопределеност и време.* Независимо от нивото на конфликта или вида на действията, командирът трябва винаги да се съобразява с тези два фактора като присъщи и неотстраними характеристики на командването и управлението.

Човешкият фактор е този, който причинява и ръководи войните и следователно определя тяхната същност. Тъй като войната е стълкновение на интереси, то военните операции отразяват динамиката на взаимодействието между хората, с всички възможности за творческо и смело

въздействие от една страната и безпорядък и неопределеност от другата. Бойното поле е мястото за водене на жестока борба на враждебни, самостоятелни и непримирими човешки интереси и желания, като всяка една страна се стреми да се наложи над другата. Тази борба е подплатена със сложността, страстта и непредвидимостта на човешкото поведение. Трябва да се очаква противникът да се появи неочаквано и да действа непредсказуемо; да търси предимствата, които носят изненада и военна хитрост. Така всяка една военна операция се развива в обстановка на неопределеност – “*мъглата на войната*”. Просто казано, неопределеността е разликата между това, което всъщност знаем и това, което искаме да знаем за обстановката.

Неопределеността е характерна за всички военни действия. Тя може да се изяви като неизвестност относно противника и неговите намерения, относно средата, и дори относно собствените сили.

Във всяка една ситуация командирът се опитва да сведе неопределеността до разумно ниво чрез добиване на информация, която да превърне в знание и разбиране. *Въпреки, че естеството на бойните действия предполага абсолютна определеност, такава е невъзможно да се постигне.* Набавянето на информация помага на командира да изясни обстановката, като намали броя и степента на неизвестните фактори, но това няма да ги компенсира напълно. В същност, стремежът към повече информация в някой случаи може да доведе до там, че командирът да знае по-малко за обстановката. Както Клаузевиц казва, “голяма част на информацията, добивана по време на бойните действия е противоречива, още по-голяма част е погрешна, а най-голямата част е непотвърдена”[1]. Ако не се управляват правилно, сензорите и информационните системи може да затрупат командира за определено време с повече информация, отколкото той може да обработи и съответно да вземе решение.

От самото начало е важно да се разбере, че увереността е функция на знанието, а не на информацията. Последните две понятия са взаимно свързани, но разликата между тях е важна - информацията е суровината, от която се създава знанието. Знанието се получава, когато човек добави значение на информацията на основата на когнитивния процес. С други думи, знанието се получава не единствено от информацията, а също така от опита, интуицията и възможностите за анализ. Така, намаляването на неопределеността не е просто въпрос на увеличаване обема информация, достъпна за командира. В тази връзка определящи са ценността на информацията и способностите на човека да я използва, а не просто нейния обем.

Освен с проблема “неопределеност”, командирът трябва винаги да се съобразява и с проблема “време”. Събирането и обработването на информацията изисква време. В бойните действия времето е ценно поради три причини:

- информацията, която се събира и знанието, което се получава от нея се променят непрекъснато. Докато се получи новата информация, предната може да се окаже вече остаряла;
- понеже война е стълкновение на противостоящи интереси, времето се явява ресурс, споделян и от двете страни. Докато се опитваме да съберем информация за конкретната обстановка, противникът вече може да е предприел нови действия, с които да е променил състоянието на обстановката;
- високият темп на съвременните операции ограничава обема информация, която командирът може да събере и обработи преди да е взел ново решение.

По такъв начин командването и управлението на силите се превръща в надбягване с времето. Колкото повече време изразходва командирът за обработване на информацията, стремейки се да минимизира неопределеността, толкова по-бавен става темпа на неговите действия. Ако се стигне до крайност, търсенето на повече и повече информация може да доведе до парализиране на операцията. Затова командирът трябва да процедира така, че неговият цикъл за вземане на решение и изпълнението му да е бърз или поне по-бърз от този на неговия противник.

Командването в контекста на неопределеност и дефицит на време е най-голямото предизвикателство, защото именно тогава се проявяват качествата на командира, демонстриращи справянето с “триенето”, което съпътства бойните действия. Командирите се стремят да смекчат ефекта на неопределеността и времето чрез професионално лидерство и екипност, добра подготовка, гъвкавост в организацията и адекватни доктрини.

Системата за командване и управление непрекъснато се е развивала през годините, но и днес фундаменталната същност на процеса на командване и управление е останала непроменена. Ефективното командване и управление винаги ще се заключава в намирането на начина, чрез който командирът да се справи с факторите неопределеност и време - за приспособяване собствените сили към условията и ефекта на бойното “триене” и създаване на неуправляем безпорядък за противника¹. Същината на изкуството на командването е способността да се използват факторите неопределеност и време.

Опитът, културата и възможността за оценка и предвиждане на събитията и условията на войната влияят на способността за ориентиране. Ориентацията на командира се основава на това, какво той възприема за “действителност” от ситуацията, от състоянието на обстановката. Тази представа за действителността той получава посредством непосредствено наблюдение, сензори, системи за разузнаване и доклади от подчинените командири. *Тъй като тези източници на информация не са свършени и може да бъдат манипулирани от противостоящата страна, неговото възприятие за “действителността” неизбежно ще бъде нещо различно от абсолютната действителност.* Съответно, командирът постоянно се стреми да изгражда, проверява за валидност, обновява и разпространява неговата представа за обстановката. В същото време той се съобразява с неизбежната неопределеност, присъща за тази представа. Така пренесено в дуелна ситуация, съществува възможност за създаване на *преимущество спрямо опонента чрез умишлено увеличаване нивото на несигурност, съществуващо в неговата представа за “действителността”.*

Тъй като цикълът на решението и изпълнението е продължителен процес, неговите фази може да не съвпадат напълно на различните нива на командване и управление. Всеки командир събира информация, развива своето знание за обстановката и планира бъдещи действия, като в същото време провежда текущата операция. Междувременно, старшите и подчинените командири събират информация и работят, използвайки цикъла за решение и изпълнение на техните нива. *Важно условие при изпълнението на НОРД² цикъла е генерирането и поддържането на темп на операцията.* За да се поддържа бързото преминаване през НОРД-цикъла, т.е. висок темп на операцията, е необходимо старшите и подчинени командири да имат точна представа за обстановката в зоната на операцията и ясно разбиране какви действия ще изпълняват. С такава обща картина, командирите са способни да постигнат по-добро познаване на ситуацията и да вземат по-ефективни решения, с което да извоюват инициативата по време на бойните действия.

За да упражняват успешно инициатива, подчинените командири трябва да разбират намеренията на старшия началник. Ясното и еднозначно познаване от командирите от всяко едно ниво на намеренията на старшия началник може да се изведе като ключов принцип във военните действия. Изпълнението на това условие е предпоставка за по-бързото “завъртане” на цикъла за вземане на решение и изпълнението му, в синхрон с общите усилия на останалите сили, участващи в операцията.

¹ Клаузевиц описва “триенето” като “ефект, който очевидно лесното прави трудно”. Триенето може да бъде резултат на въздействия от страна на противника, терена или времето, неефективни доктрини или оборудване, слабо лидерство или случайност. Независимо от причината, триенето винаги има както психологично, така и физическо въздействие.

² НОРД цикълът е развит от Джон Бойд /полковник от резерва, служил в американските ВВС/ “Основно предназначение на командването и управлението на силите” *дискусия за Победата и Загубата.* Непубликувана лекция от август 1987 год.

НОРД е съкращение на Наблюдение – Ориентиране – Решение – Действие.

Един пример на ефективно командване и управление на силите в условията на неопределеност и дефицит на време е този на маршал Хю Даудинг – командващ на изстребителната авиация в битката за Англия по време на Втората световна война.

Въпреки че немските ВВС са имали превъзходство в численост на бойните единици, английската изстребителната авиация е имала превъзхождащо командване и управление на силите (по-успешно справяне с неопределеността и времето), което е използвано за осуетяване на немската кампания за бомбардиране на Великобритания.

Още преди войната британците са разработили серия радарни за въздушно наблюдение, но не британската радарна технология е дала превъзходството над немските ВВС в командването и управлението на силите. Всъщност, немските радарни /Фея и Вюрцбург/ са били с по-добри тактически показатели отколкото британските. Въпреки този факт, преимущество се е създало от британската организация за обработване и разпространяване на информацията – системата, която обвързва радарите, визуалното наблюдение и пилотите с оперативните центрове.³

Информацията, събирана от радарите и наблюдателите, постъпва заедно като "обща картина" в оперативния център. Докладите от операторите на радарите са приемани и сравнявани, за да се отсеят и отстранят конфликтните донесения. В оперативния център филтрираната информация от радарите се комбинира с докладите от наблюдателите и данните за своите и съюзническите сили. Така "Злодеите" (неидентифицираните самолети) или "Разбойниците" (неприятелски самолети) са възлагани на контролори по сектори, които са задължени да водят определените свои самолети-изстребителни до срещата с врага. "Общата картина", т.е. общата тактическа обстановка, се превръща в база за вземане на решение кои изстребителни къде да се изпратят. Командването на изстребителната авиация използва безпрецедентните способности на неговата система за командване и управление за предвиждане на немските атаки и пренасочване на всички налични изстребителни към критичните точки, където английските пилоти атакували изненадващо врага. По този начин командването на изстребителната авиация осуетило германските опити за придобиване господство във въздуха в небето над Великобритания [3].

В предвид асиметричността и непредвидимостта на съвременните заплахи, глобализацията и гражданските аспекти на сигурността, борбата за редуциране неопределеността и времето в процесите на командването и управлението придобива все по-решителни измерения. Модерните концепции за информационните операции, мрежово-центричната война и базираните на ефекта операции предявяват още по-високи изисквания към информационното осигуряване и определят критичната му роля за успеха на предприеманите действия. Организационните и технически мероприятия за осигуряване на уместна, достоверна, пълна и своевременна информация включват:

- обединяване на усилията в национален и съюзнически мащаб, за взаимна поддръжка и взаимодействие между силите и организациите, включващи споделяне на наличната информация, обмен на данни в касаещия обем, взаимна поддръжка на командването и управлението на силите. Военноморските сили са изградили тясно сътрудничество и работят във взаимодействие с органите на другите министерства, агенции, органите на местната власт, неправителствените организации и субекти, извършващи дейности, свързани с морето, в интерес на получаване и обмен на информация за обстановката, за получаване на по-пълна осведоменост и съответно за вземане на адекватни решения. Тъй като все повече се разчита на информация от взаимодействащи информационни източници, се предприемат стъпки за защита на целостта и сигурността на собствената информационна инфраструктура, за осигуряване на достъп до необходимата информация в необходимото време;
- използване на автоматизирани системи за добиване, сбор, обработка, съхраняване и

³ Военният пилот Питър Таунсенд го формулира така: "Германците знаеха за британските радарни, но никога не са си представяли, че това, което радар "вижда" се предава на пилота във въздуха чрез много сложна система за комуникация."

визуализиране на информацията, които да създават прецизна картина на обстановката в реално време, с висока защита от уязвимост. Впрягайки силата на модерните информационни технологии, може да се извърши много повече от простото събиране и обработване на все повече и повече данни. Ще се минимизират времето и усилията, които изразходват командирите за усвояване на информацията и за създаване на разбиране за общата тактическа обстановка. Ще се предостави реална възможност на командирите от всички степени да реализират пълноценно своите отговорности и да усъвършенстват стила на управление.

Анализът на изложените факти показва, че основната цел на командирите за изграждане на ефективно командване и управление е борбата за минимизиране на неопределеността и времево доминиране над опонента. Същността на процесите на командване и управление, технологичните, социалните и политически промени потвърждават нарастващата тенденция на превръщане на неопределеността и времето в основни фактори за командването и управлението на силите.

Използвана литература

1. К л у з е в и ц К., За войната, Труд, 2009.
2. J P 1-02, Joint Publication 1-02, Dictionary of Military and Associated Terms, US Department of Defense, 12 April 2001, <[http://www.bits.de/nraneu/others/jp-doctrine/jp1_02\(01\).pdf](http://www.bits.de/nraneu/others/jp-doctrine/jp1_02(01).pdf)> (09.09.2010).
3. N D P 6 - Naval Command and Control, Headquarters United States Marine Corps, Washington, DC 20380-0001, may,19,1995, <http://www.dtic.mil/doctrine/jel/service_pubs/ndp6.pdf> (04.11.2009).

За контакти:

капитан II ранг Недко Иванаов Димитров, гл.ас, д-р, e-mail: dimine@abv.bg
ВВМУ “Н. Й. Вапцаров”, гр. Варна тел. 052/ 632 015